

MALTEPE'DEKİ II. ABDÜLHAMİT DEPOLARININ TARİHİ KİTABELERİ

*Ali TAŞTEKİN**

Giriş

İstanbul – Maltepe / Küçükyalı'daki Başbüyük semti civarında, Baruthane deresinin güney sırtlarında 1297'de (1881) inşa edilen dört adet taş cephanelik mevcuttur. Dere boyunca belli aralıklarla sıralanmış ve E-5 karayolu istikameti ile Marmara Denizi'nden görünmeyecek şekilde inşa edilmiştir. Askerî açıdan tam korunaklı olan yapılar, mimarî açıdan da çok sağlamdır. Bu binalar, devrin padişahı II. Abdülhamit tarafından yaptırıldığı için “Abdülhamit Depoları” ismi ile anılmaktadır.

Bu taşınmazlar, halen askerî bölge sınırları içerisinde olduğu için iyi korunmuş durumdadır ve kışlanın muhtelif ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla kullanılmaktadır. Çok sağlam mimari yapısıyla yüzyıllara meydan okuyan bu atayadigarı binalar, 1894 İstanbul büyük depremi, 1999 Yalova deprem felaketi ve sonrasında meydana gelen diğer doğal afetlerden büyük çapta hasar görmemiştir. Günümüzün birkaç yıl bile dayanamayan binaları dikkate alındığında, göğsünde övünç madalyası gibi taşıdığı kitabelerle bu tarihi binaların değeri daha iyi anlaşılabilir, yeni nesiller için tarih bilinci vesikası ve ulusal kültür hazinesi niteliği ile kitabelerin önemi bir kat daha artmaktadır.

Tarihî kaynaklarda bu cephaneliklerin inşası, imarı ve muhafazasıyla ilgili pek bilgi bulunmamaktadır. Abdülhamid döneminde oluşturulan mimarî eserleri; askerî, dinî ve sivil mimarî örnekleri olarak tasnif etmek mümkündür. Ayrıca bu dönemde de vakıf eserlerin inşası devam etmiştir. Bu örneklerin yoğunlaştığı, dönemin kültürel ve mimarî tarzlarının ortaya konulduğu yer şüphesiz başkent İstanbul'dur. Sivil mimarîde dönemin tüm üslup özellikleri, bazen batılı, bazen doğulu ama genelde eklektik bir anlayışta karşımıza çıkar. Bu da devlet ideolojisinin hem batıdan hem de doğudan vazgeçmeme politikasına dayanmaktadır (Duymaz 2019: 402).

II. Abdülhamit'in “Babası Abdülmecid, annesi Tîrimüjgân Kadınefendi'dir. 21 Eylül 1842 tarihinde dünyaya geldi. On bir yaşında annesini kaybettiği için, babasının emriyle, hiç çocuğu olmayan Pirstû Kadınefendi kendisine analık etti. Özel hocalar tayin edilerek eğitildi. Gerdankıran Ömer Efendi'den Türkçe, Ali Mahvî Efendi'den Farsça, Ferid ve Şerif efendilerden Arapça ve diğer ilimleri, Vak'anüvis Lutfi Efendi'den Osmanlı tarihi, Edhem ve Kemal paşalarla

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, ORCID: 0000-0001-8303-9880

Gardet adındaki bir Fransız'dan Fransızca, Guatelli ve Lombardi adındaki iki İtalyan'dan mûsiki tahsil etti.” (Küçük, 1998: 216, 217).

Abdülaziz'in yerine tahta getirilen V. Murat'ın hastalığının artması üzerine “Mithat ve Mehmet Rüşdi Paşalar, meşrutiyet ve özgürlük yanlısı görünen Abdülhamit Efendi'nin tahta çıkmasına ön ayak oldular. 31 Ağustos 1876'da II. Abdülhamit'in padişahlığı ilan edildi. II. Abdülhamit tahta çıktığında Osmanlı Devleti büyük bir bunalım içindeydi. Ekonomik sıkıntı büyük oranda artmış, aynı zamanda Avrupa'nın çeşitli devletlerinin de baskıları çoğalmıştı. Devletin içinde de bir kargaşa hüküm sürmekteydi. II. Abdülhamit daha önce verdiği sözü tutarak 23 Aralık 1876'da Kanun-ı Esasi'yi ilan etti. Böylece I. Meşrutiyet başlamış oldu (Ana Britannica 1993: 27, 28).

24 Nisan 1877'de Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Ruslar doğuda Arda han, Kars ve Erzurum'a batıda da İstanbul Yeşilköy'e kadar ilerlediler. Bunun üzerine “II. Abdülhamit yenilgiden sorumlu saydığı Meclis-i Mebusan'ı Şubat 1878'de süresiz olarak kapattı ve ülke yönetimini tek başına üstlendi. Böylece I. Meşrutiyet sona erdi. 3 Mart 1878'de Ayestefanos Antlaşması imzalandı. Bu dönemde Fransızlar Tunus'u (1881), İngilizler Mısır'ı (1882), Bulgarlar Doğu Rumeli vilayetini (1885) işgal etti. Abdülhamit yönetimine karşı çıkmak üzere 1889'da kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti 1900'lü yıllarda etkisini iyice artırmıştı. 1908'de İttihat ve Terakki yanlısı subaylar Manastır ve Selanik kentlerinde ayaklandılar. Ayaklanmanın yayılmasından kaygılanan Abdülhamit 24 Temmuz 1908'de anayasayı yeniden yürürlüğe koydu, II. Meşrutiyet ilan edildi. Ancak artan huzursuzluklar sonucunda 13 Nisan 1909 tarihinde 31 Mart Olayı olarak bilinen ayaklanma patlak verdi. II. Abdülhamit ayaklanmayla ilgisi olduğu gerekçesiyle 27 Nisan 1909'da tahttan indirildi ve Selanik'e gönderildi. Balkan Savaşı'ndan sonra İstanbul'a getirilerek Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirildi ve 1918 yılında burada vefat etti” (Temel Britannica 1992: 16- 18).

Hayatını kısaca özetlediğimiz “Sultan Abdülhamid döneminde oluşturulan tüm inşa, imar ve vakıf faaliyetleri, devrin siyasal ve kültürel yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde oluşan kültür ortamı, önceki dönemleri reddeder gibi görünse de temelde gelenekçidir. İmar da ana prensip; Yapmak Değil Yaşatmak anlayışı olup, devletin en kötü zamanlarında bile bu faaliyetlerden vazgeçmediğini görmekteyiz. “Devlet güçlüdür” ilkesinin bu dönemdeki en önemli yansıması, imar faaliyetlerinde olmuştur.” (Duymaz 2019: 404).

“Abdülhamit Depoları” ismi ile anıl binaların tarihi hakkında en güvenilir bilgi (E) Orgeneral İ. Hakkı Akansel'in Cephanelikler ile İlgili Notu¹'nda mevcuttur.

¹ Orijinal el yazılı metin (Taştekin, 2006) ilgili broşürde yer almaktadır.

Bu not 1996 yılında İzmir'de kaleme alınmıştır. Bu bilgi notunun içeriği aynen şöyledir:

“1970 yılında İnci Ordu Kur. Ybşk. olarak atandıktan sonra, Ordu Lojistik Birlikleri arasında olup Bostancı'da bulunan 952nci Mühimmat Bölüğü ve aynı kıışlada bulunan 115nci Mühimmat İslah Atelyesi'ne denetlemeye gittiğim zaman, bu bölüğün mühimmat depolarını (cephaneliklerini) de görmüş ve özel olarak inceleme imkanı bulmuştum.

1881 yılında inşa edilen bu binalar çok değişik bir yapı özelliği gösteriyorlardı. İnşaatta taş kullanılmış olup, içindeki mühimmatın bilhassa rutubetten etkilenmemeleri için her husus düşünülmüş ve uygun tedbirler alınmıştı. Ayrıca her binanın ön cephesinde mermer levhalar üzerine işlenmiş manzum yazılar mevcuttu. Yaklaşık 90 yıldan beri hizmet veren depolar, çok sağlam inşa edilmelelerine rağmen, uzun süre kullanılmamış ve hava tesirlerinin verdiği harabiyet sebebiyle devre dışında bırakılmışlardı. Tamirlerinin mümkün olup olmayacağı hususunda daha önce tetkikler yaptırılmış olup, bu maksat için fazla ödenek gerektiği anlaşıldığından sadece bir deponun tamiri için imkân bulunabilmiştir. Onarım 1969 yılında yapılmıştır. Bu bir restorasyon değil daha ziyade tadilat çalışması olmuştur. Bu tadilatta; çatıdaki havalandırma sistemi kaldırılarak düz çatı haline getirilmiş, ahşap döşemeler sökülerek beton zemin yapılmıştır. Ayrıca İnci kat kaldırılmıştır. Böylece kullanılabilir hale gelen 3 No'lu depoya 952'nci Mühimmat Bl.nün hafif silâh cephanesi konmuştur.

1971 yılında da, atıl halde bulunan diğer üç cephanelikten sadece bir adedinin onarımı için yeterli ödenek temin edilebildiğinden, hemen 4 No'lu binada onarıma başlanmıştır. Bu çalışmada bina, otağ çadırı şeklinde olup, kirişler çatı üstüne -dışarıya- alınmış olarak görülmektedir. Ayrıca cephanelikler için şart olan havalandırma sistemi muhafaza edilmiştir. İnşaat 1972 yılında bitirilmiş ve deponun kullanılmasına başlanmıştır.

Ağustos 1972 ayında görevden ayrıldığım sırada onarım görmeyen 1 ve 2 numaralı depolar (kullanılamazlık) durumlarını muhafaza ediyorlardı. Binaların 1995 Yılındaki Son Durumları:

Yıllar sonra, 1995'te öğrendiğim bilgiler aşağıdadır:

—1 ve 2 numaralı depolar onarılarak 4 no.lu depo haline getirilmişlerdir.

—Şehir yerleşim alanı içinde kalması sebebiyle 952'nci Mühimmat Bölüğü Aralık 1987 yılında Çekmeköy'e intikal etmiştir.

—1115'nci Mühimmat İSLAH Atelyesi Md.ğü tenkis edilerek 1090'nci Toplama ve Sınıflandırma Bl. ile 1987 yılı başında Sancak tepeye intikal etmiştir.

—Kışla arazisine Lv.-Maliye Okulu ve Eğitim Merkez K.lığı için 1983 yılında tesisler yapılmaya başlamış ve K.lık, Kâğıthane'den 20 Nisan 1989'da buraya taşınmıştır.

—Yeni kışlaya (Org. Kenan Evren Kışlası) adı verilmiştir.

—4 bina da Komutanlığın değişik ihtiyaçları için kullanılmaya başlanmıştır.

Onarılarak modern bir hale getirilen bu binaların son durumlarının fotoğrafları ile kullanılma maksatları bu albümün 2'nci Bölümüne konmuştur.”²

Binaların Özellikleri genel olarak şöyledir:

Depo binaları doğu-batı istikametinde ve 8 kenarlı olarak inşa edilmişlerdir. (2 kenar uzun, 6 kenar kısa) uzun kenarlar 36'm., kısa kenarlardan ikisi 12'm., dördü 8'm.dir. Dış duvarlar taş olup 1'm., iç duvarlar ise tuğla ile örülmüş olup 80'cm. genişliktedir.

Bina iki kattır. Her iki kat da ahşaptır. 1'inci kat, zemin kattan 3'm. yükseklikte olup; 20'cm. X 20'cm. çapında meşe ve karaçam dikmeler üzerine, zemin kat tuğladan örülmüş 1'm. yüksekliğindeki mesnetler üzerine oturtulmuştur. Zemin kata, havuza açılan iki koridorun sağ ve solundaki açıklıklardan girilmektedir. 1'nci kata, karşı koridordaki 17 basamaklı ahşap merdiven ile çıkılmaktadır.

Binalar, “cephanelik ve barut deposu olarak kullanılmak üzere, tek katlı yığma sistemle inşa edilmiştir. Aslı kiremit olan binanın çatısı, geçirdiği onarımlar sonucunda betonarmeye dönüştürülmüştür. Binanın içerisinde kemerli sütunlarla bölmeler yapılmıştır. Bu taş ve örme sütunların kalınlıkları yaklaşık olarak bir metreyi geçmektedir. Binaların ön cephesinde mermere işlenmiş padişah tuğrası bulunmaktadır. Binalara, ön cepheden daha alçak olan bir giriş bölümünden girilmektedir” (MSB, 326). Binaların; Yüzölçümü: 1058 m², Yapı cinsi: Kâgir, Yapım tarihi: 1897, Mimarı: Bilinmiyor, Banisi (Yaptıran): Sultan Abdülhamit Han ve Onarım tarihi: 1975, 1976'dır.

Binaya, kuzey cephesindeki 4,5'm. X 9'm. ebadında olan bir sahanlığın iki tarafındaki çift kanatlı doğrama kapılardan (2'm. X 1,5'm.) girilmektedir. Sahanlığın yüksekliği 5.40'cm. dir. Kuzey cephesinde demirli iki pencere, bu pencereler arasında 2'm. X 1,10'cm. ebadında yazıları kabartma olan mermer bir kitabe bulunmaktadır. Sahanlık çatısı kuzeye meyilli tek parça olup Marsilya kiremitlidir.

Bina, 8.40'cm. yüksekliğindeki duvarlar üzerine inşa edilmiş, 8 parçalı ahşap bir çatı ile örtülmüştür. Çatıya hakikî Marsilya kiremidi döşenmiştir. Çatı orta

² Metnin yazımında orijinal metne sadık kalınmıştır.

kısımında aydınlık ve havalandırma için fener yapılmıştır. Fener tamamen ahşap olup, 36 pencereden ibarettir, bu pencereler havalandırma için, icabında açılabilir. bilmektedir.

Binanın orta kısmında ve Fener'in tam altında aydınlatma ve havalandırma için Havuz bırakılmıştır. Buraya sahanlıktan sonra 7'm. lik bir koridorla girilmektedir. Havuzu, binanın dış duvarlarına paralel ikisi 26.5'm., dördü 1,80'cm. ve ikisi 2.50'cm. uzunluğundaki duvarlar çevirmektedir. Yükseklik 9'm. dir. Havuz iç duvarlarında 3 sıra halinde 98 adet pencere mevcuttur: alttan itibaren 1nci sıra zemin katı ile 1nci kat arasında olup 32; 2'nci sıra 1'nci katta olup 32; 3'ncü sıra çatıda olup 34 adettir. Fener'in tepe yüksekliği yerden 14.30'cm.dir.

Havalandırma için fener ve havuz inşasından başka dış duvarlarda 3 sıra halinde müteâddit havalandırma delikleri bırakılmıştır. Bunlardan zemin katta olanların içinde tel kafes bulunmaktadır. Ayrıca zemin katın oturduğu tuğla mesnetlerin arasındaki kanallar, havalandırma için havuzla irtibatlandırılmıştır.

Yağmur sularını akıtmak için çatı kenarlarında çinko oluklar ve iniş boruları yapılmıştır. Yıldırıma karşı binalara paratoner tesisatı konulmuştur. Yangın için binaların etrafında taştan yapılmış 40'cm. derinlik 1'm. genişliğinde yangın hendekleri mevcuttur. Bu hendekler çatıdan toplanan yağmur suları ile dolmaktadır.

Binaların kullanılmaz hale gelmesi sebebiyle onarımları cihetine gidilmesi kararlaştırılmış fakat ödenek yokluğu yüzünden ancak bir adedinin tadilen onarımı mümkün olabilmıştır. (3 No.lu depo). 3 numaralı depo, 1969 yılında bu şartlar altında onarılmıştır. Bu onarımda şu işler yapılmıştır. (1) Fener kaldırılıp, çatı düz olarak devam ettirilmiştir. (2) Ahşap döşemeler sökülmüş, zemin kat üzerine beton dökülmüştür. (3) Döşemelerden çıkan kereste ile çatı onarılmıştır. (4) Dış duvarlarda 1'inci kat hizasında 1'm. X 1.50'cm. ebadında pencere açılması arzu edilmişse de, sağlam taş duvarları delme müşkülâtı karşısında, vazgeçilmiştir. Bu husus deponun emniyeti hususunda kolaylık sağlamıştır. (5) 1'inci kat kaldırılmıştır. (6) Noksan çatı kiremitleri tamamlanmış, çinko işleri yapılmıştır. (7) Mevcut paratoner onarılmıştır. Bu onarımlara ait keşif bilgileri ve diğer hususlar o zamanki mal ve hizmet maliyetleri hakkında detaylı bilgi içermektedir.

70'li yıllarda, onarım görmeyen diğer binaların duvarları sağlamdır. Acil olarak onarıma ihtiyaç bulunan kısımları vardır. 3 numaralı depoda olduğu gibi tadil edilerek onarılmaları mümkündür. 1969 tarihindeki rayice nazaran 1977 yılında fiyatlar artmış olmakla beraber, onarma için yapılan masraflar büyük faydalar sağlamıştır. Binalar onarım öncesinde; a. Fenerlerin cam ve çerçeveleri harap olmuş, yalnız kasaları mevcuttur. İlk durumlarına getirilmek üzere, fenerler

muhafaza edilecektir. b. Kiremitler noksandır. c. Çatı tahtaları kısmen çürümüş-tür. d. Paratoner tesisatı yoktur. (Bir binada tel ve paratoner çukurları varsa da toprakla irtibatsızdır.) e. Çatılardaki yağmur olukları kullanılmaz durumdadır. f. Sahanlık çatıları çökmüştür. g. Merdivenler kullanılmaz durumdadır. 1977 yılındaki rayice göre her binanın onarım keşfi tahmini olarak 239.836 TL. dir.

2000’li yıllarda ise binalar, dış ve iç görünüşleri bakımından gayet muntazam ve bakımlıdır. Bir müddet NBC Dershanesi, Cephanelik, Levazım deposu ve Levazım müzesi olarak da kullanılan binalar; Levazım Eğitim Tabur Komutanlığı’nın giyindirme malzeme deposu (1 Numaralı Bina), Lojistik Destek Komutanlığı’nın 661’inci Tüketim Mal Saymanlığı eşya deposu (2 Numaralı Bina), Kışla Havalı Silahlar Atış Poligonu (3 Numaralı Bina) ve Mühimmat deposu (4 Numaralı Bina) olarak da kullanılmıştır.

Depo binaları sahanlıklarının kuzey cephesindeki 2 pencere arasında 2’ m. X 1.10’ cm. ebadında birer kitabe bulunmaktadır. Bu kitabelerdeki manzum eserler, Şair Kâzım³ tarafından yazılmış olup II. Abdülhamit’i methedici ifadeler ihtiva etmektedirler. Kitabelerin orijinal metinleri ve günümüz Türkçesine çevrilmiş durumları müteakip sayfalardadır.⁴

³ Şair hakkında bilgi bulunamamıştır.

⁴ 1928’de yeni Türk harflerinin kabulünden sonra kitabeler üzerindeki 2’nci Abdülhamit’e ait Tuğralar ve Osmanlı armaları kazanmıştır. (3 no.da misket, 4 no.da ise bütün arma ve misketler kazanmış, sadece piyade mermilerini sembolize eden kabartmalar bırakılmıştır.)

KİTABELER

BİNA 1

Original Metin:

Kitabenin Latin Harflerine Aktarılmış Metni:

Padişah-ı mülk-perver-i zıll-ı hak Abdülhamid
Görmemiştir mislini âlem olalı dünya binâ
Ol cihan-sâlar efhami kim serây câhının
Nerdübâni olamaz ne târem-i vâlâ binâ
Eyledi mi'mâr baht ile fezâ-yı âleme
Bârgâh-ı şevketî ol şâh-ı mülk-arâ binâ
Bu binadır dide-i i'câbı hayran eyleyen
Yohsa görmüşdür uyun-ı halk çok ra'nâ binâ
Dinlemem artık Sinimmâr u Havarnak kıssasın
Kalsa üstâd-ı kıssâ zihnimde bin hülya binâ
Vâ ise görmüş selâdır ehli fenden söylesün
Böyle matbu u müzeyyen pâk-ı müstesna binâ

Pek mussanna yazdı Kâzım bendesi târihini

Padişah kıldı bu nev cephaneyi bâlâ binâ

Sene 1297 (1881)

Günümüz Türkiye Türkçesine Aktarılmış Hâli:

Hakk'ın gölgesi vatansever padişah (olan) Abdülhamit;

Dünya kurulu, insanlık (onun) benzerini görmemiştir.

O ulu cihan komutanıdır ki sarayının,

Yüce kubbesinin merdiveni yapılamaz.

Gökyüzünü uğuru ile imar etti.

O mülk bezeyen sultanın gücünün kapısı (bu) bina(dır).

Halkın gözleri çok güzel bina(lar) görmüştür.

(ama) göze hayret ve hayranlık veren bu binadır.

Artık Sinimmar ve Havarnak hikâyesini dinlemem.⁵

Zihnimde öykü ustasından bin bina hayali kalsa (da).

Fen ehlinden gören varsa çıkıp söylesin.

Böyle özenle süslenmiş, çok temiz bina (var mı)?

Kâzım hizmetkarı (binanın) tarihini çok sanatlı yazdı.

Padişah bu yeni yüksek binayı cephanelik (olarak) inşa etti.

Sene 1297 (1881)

⁵ Havarnak Sarayı; Irak'taki Kûfe şehri yakınlarında kurulmuş tarihî bir yerleşim alanı olan Hira dolaylarında Mimar Sinimmar tarafından yapılmış ünlü köşk.

BİNA 2

Orijinal Metin:

Kitabenin Latin Harflerine Aktarılmış Metni:

Şehriyarı muadelet asarı han Abdülhamid
 Aleme dar-ı sürûr etti bu mohthâneyi
 Ol felekfer kim eder Cemşid u İskender fedâ
 Cura-yi ihsanına âyine vü peymaneyi
 Gûş eden sayt-ı bülend şevket-i şahanesin
 Yâde almaz devleti Dara gibi efsaneyi
 Ahd-ı adli nola eylerse cihanı kâmyab
 Kenç-ı bād-âver ve abâd eyleyen viraneyi
 Nevnebu mahzenler inşâ etdirub barut için
 Hemser-i arş etti tâk-ı himmet merdaneyi
 Görmemiştir çeşm-i devran harmanı eflâkde
 Bu behini mahzende mevcut u muddeher dâneyi
 Cevherefşân oldu tarihinde Kâzım bendesi
 Kıldı sultan-ı enâm inşa bu nev cephaneyi

1297(1881)

Günümüz Türkiye Türkçesine Aktarılmış Hâli:

Adaletli hükümdar Abdülhamit Hanın eserleri,
Bu ümit evini dünyaya mutluluk kapısı yaptı.
Gökleri aydınlatan (Sultan) ihsanının kadehine
Cemşid ve İskender'in ayna ve kadehini feda eder.
Onun saltanatının ihtişamını duyan
Hükümdar Dara'nın efsanesine değer vermez.
(Onun) viraneyi onaran ve zenginleştiren yönetimi,
Dünyayı mutlu etse ne çıkar?
Barut için yepyeni depolar inşa ettirip
Himmetinin nişanı ile Askeri arşa kadar yüceltti
Yeryüzünde görmemiştir hiçbir göz
Bu güzel depodaki kadar çok mermiyi
Kâzım hizmetkarı (onun) tarihinde cevher saçan oldu.
Bu yeni cephaneyi âlemin Sultanı inşa ettirdi.

1297(1881)

BİNA 3

Orijinal Metin:

Kitabenin Latin Harflerine Aktarılmış Metni:

Şeyhiñşah-ı hümayun-ı menkabet Abdülhamid Han'ın

Hüma-yı şevketi bâlâ-yı çerha aşıyan yaptı

Fezay-ı mülki emr şovr u şordan eyledi tathir

Nesim-i lutfi haristanı bozdu gülistan yaptı

Gazapışe meham-ı ezişedir ol şâh-ı dil agâh

Mühimmat-ı cihadı hıfz için yer yer mekân yaptı

Yapıldı câbecâ barut için anbar u mahzenler

Kemal-ı itinadan kim bunu hükmü zaman yaptı

Birisi işte şu cephan kim bu cây-ı me'mende

Mükemmel oldu güya fahr-ı mi'maran Sinan yaptı

Ulub-ı temsile âlem olsun dâim âbâdan

Denilsun haşredek bin gışla yüzbin hanüman yaptı

Senih olsun hesaba dane top ile tarihin

Çok âlâ mahzen-i baruti sultan-ı cihan yaptı

1297 (1881)

Günümüz Türkiye Türkçesine Aktarılmış Hâli:

Günümüz sultanlar sultanı Abdülhamit Han'ın
Yüce devlet kuşu göğün en yüksek yerinde yuva yaptı.
Yurdun semasını şer kuvvetlerden temizledi.
Lütfunun rüzgârı dikenliği bozdu gül bahçesi yaptı.
O dahî Şah devlet idaresinde feraset sahibidir
Harp mühimmatını korumak için mekân yaptı
Ham barut için her yere ambar yaptı
Tam bir itina ile bunu zamanın Padişahı yaptırdı
Cephaneliğin (depoların) birisi bu emniyet mahallinde
Öyle mükemmel oldu ki sanki mimarların övücü Sinan yaptı
Bununla millet daima payidar olsun
Denilsin haşre dek bin kışla yüz binlerce bina yaptı
Tarih hesabı kolay olsun gülle ile
Cihanın sultanı çok alâ barut mahzeni yaptı.

1297 (1881)

BİNA 4

Orijinal Metin:

Kitabenin Latin Harflerine Aktarılmış Metni:

Bâısı umran-ı âlem hazret-i Abdülhamid
Kim vücûdı merhamet'ül veddi dir zıll-ı ilâh
Ol hükümrânı mueyyed kim husuli kâm için
Bâbına eyler zemini asuman vaz-ı cibah
O kerem ferma ki zaten eylemiştir zülcelal
Hem hâkimi bi-muadil hem şeh-i âlem-penah
Feyz-i lutfi maye-i enfaz i'caz-ı mesih
Nur-ı vechi cevher-i âyine hurşid u mah
Nevnebu izhar-ı asâr eyleyüb gılmaktadır
Mülkî i'mar u vücud-ı milleti gark-ı refah
Böyle bir âli eserle harman-ı envâr olur
Afitab-ı âsmâna savbe eylese atf-ı nigah
Yazdı Kâzım bendesi tarihini itmamdan
Kıldı bu cephaneyi bünyad u ihya Padişah

1297 (1881)

Günümüz Türkiye Türkçesine Aktarılmış Hâli:

Dünya ma'murluğu, müsebbibi Hz. Abdülhamit
Ki mevcudiyeti Allah sayesinde rahmet oldu
O hükümdarın lütfuna nail olmak için
Yer, gök (herkes) kapısına alnını koyar
O kerem sahibi ki, zaten Allah keremli yaratmış
Hem emsalsiz Padişah hem de milletin himayecisi
İsa'nın benzersiz nefesinin mayası lütfunun feyzidir.
Yüzünün nuru; aynanın cevheri, güneş ve aydır
Yepyeni eserler ortaya çıkarmaktadır.
Ülkesi mamur, halkı (da) refaha boğulmaktadır.
Böyle bir büyük eserle her yer aydınlanır.
Gökteki güneşe (bu eser) bir göz atsa.
Kâzım hizmetkârı tarihini yazıp tamamladı.
Bu cephaneliği Padişah yapıp ihya etti.

1297 (1881)

Sonuç ve Değerlendirme

Genellikle dinî, sivil ve askerî binaların belirli yerlerine özenle işlenen kitâbe, verdiği bilgilerle ve yapının estetiğini tamamlayan dekoratif bir unsur olmasıyla önem taşıyan bir mimari elemandır. Çoğunlukla giriş kapıları üzerinde yer alan ve eserin kimin tarafından ne zaman yapıldığını bildirene “tarih kitâbesi”, tamiri hakkında bilgi verene “tamir kitâbesi” denilir; kemerlerle iç kapılar üstünde yazılı olanlara da “kitâbe levhası” adı verilir. Ayrıca yapının iç ve dış duvarlarında bulunan yazılar, okçulukta atılan okun düştüğü yere dikilen nişan taşı ile (menzil taşı) mezar, menzil ve mesafe taşlarına işlenmiş yazılar da kitâbe sayılır.” (Alparslan 2002: 76).

İncelediğimiz kitabeler binaların kuzey cephesinde iki pencere arasına konulmuştur. Kitabelerin bulunduğu duvarın iki yanından cephaneliğe giriş kapıları mevcuttur. Kapılar cepheden bakınca görülmediği için kitabeler duvara ayrı bir estetik uyum ve güzellik katmaktadır.

Kitabeler genellikle “sanat eserlerinin, insanların ilk bakışta görebilecekleri yerlerine konmaktadır. Örneğin bir caminin ana giriş kapısının üzerine, mihrap

bordürüne, kubbe eteğine, beden duvarlarının üst kısmına, minarelerin gövdele-
rine, minberlerin korkuluklarına ve nihayet mezar taşlarına. Şüphesiz örnekler
burada sıralananlarla sınırlı değildir. Ayrıca en büyük yapı türlerinden, ahşap,
seramik, maden ve tekstilden yapılan en küçük el sanatları örneklerine kadar
birçok objede kitabe bulunabilmektedir.” (Özkurt ve Tüfekçioğlu, 2009: 276).
Söz konusu kitabeler, beyaz mermer üzerine yedişer satır halinde yazılmış yedi-
şer beyitlik şiirleri ve II. Abdulhamit armasını içermektedir. İki yandaki pence-
relerle aynı ebatta olması, binanın dıştan görünüşüne ayrı bir değer katmaktadır.

Kitabelerin mahlas beyitlerinde (3. Kitabe hariç) şiirleri yazanın Kâzım adlı bir
şair olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan edebiyat taramasında böyle bir şaire rast-
lanmamıştır.

Mahlas beyitleri şu şekildedir:

1. Kitabe:

“Pek mussanna yazdı Kâzım bendesi târihini
Padişah kıldı bu nev cephaneyi bâlâ bina.”

2. Kitabe:

“Cevherefşân oldu tarihinde Kâzım bendesi
Kıldı sultan-ı enâm inşa bu nev cephaneyi”

3. Kitabe:

“Senih olsun hesaba dane top ile tarihin
Çok âlâ mahzen-i baruti sultan-ı cihan yaptı”

4. Kitabe:

“Yazdı Kâzım bendesi tarihini itmamdan
Kıldı bu cephaneyi bünyad u ihya Padişah”

Bu beyitler aynı zamanda kitabelerin yazım tarihini de (ebcet hesabına göre
tarih düşürüldüğü için) içermektedir. Yapılan incelemeye göre, bu kitabelerin
1297 (1881) yılında yazıldığı düşünülmektedir.

“İslam’ın ilk döneminde kitabeler nesir halindeydi. Bugünkü bilgilere göre ke-
sin bir tarih söylemek mümkün olmamakla beraber manzum kitabe yazılması
büyük ihtimalle İran sahasında başlamıştır. Ancak bu bölgede fazla rağbet gör-
meyen bu tarz Osmanlılarda kuvvetli bir gelişme göstermiştir. Ayrıca Anadolu
sahasındaki manzum kitabelerde yapının tarihinin verilmesinde ebced hesabı
önemli bir rol oynamış ve bu usul Türk edebiyatında vazgeçilmez bir sanat (ta-

rih düşürme) haline gelmiştir. Kitabelerde ebced hesabıyla tarih düşürme Fatih Sultan Mehmed devrinde gelişmeye başlamış ve son yıllara kadar devam etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar çoğunlukla Arapça ve Farsça olarak yazılan tarih kitabeleri de XVI. yüzyıldan sonra Türkçe yazılmıştır.” (Alparslan 2002: 78).

Türk-İslam epigrafisinde yazı türlerini, “kûfî, ma‘kılî, celî sülûs, celî muhakkak, celî ta‘lîk, rik‘a şeklinde sıralamak mümkündür. Bu yazı türleri içinde en çok tercih edilenlerin celî sülûs ve celî ta‘lîk olduğu görülmektedir. Kitabelerin taş, mermer, tuğla, çini, ahşap, alçı, metal, tekstil vb. malzemeler üzerine, kabartma, kakma, oyma veya kazıma yöntemlerinden biriyle veya aynı zamanda birden çok teknikle yazıldığı görülmektedir.” (Özkurt ve Tüfekçioğlu, 2009: 277). İstanbul Maltepe’deki kitabelerin ta‘lîk yazı türünde yazıldıkları, bunca geçen zamana rağmen fazla yıpranmadıkları ve beyaz zemine siyah boya ile kabartma usulünde nakşedildikleri için okunmaları mümkün olmaktadır. Bütün dikkatimize ve özen göstermemize rağmen okunamayan, yanlış okunan ibarelerin olması muhtemeldir. Bilim âleminin dikkatine sunmayı görev bildiğimiz bu tarihî vesikaların hak ettikleri değeri ve ilgiyi görmeleri en büyük temennimizdir.

Kaynakça

- Alparslan, Ali (2002). Kitabe, TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 26, 76-81, Ankara. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kitabe> (erişim tarihi: 23. 01. 2020).
- Devellioğlu, Ferit (1998). Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Duymaz, A. Şevki (2019). II. Abdülhamid Döneminde İmar, Sultan II. Abdülhamid Dönemi / siyaset- İktisat- Dış Politika- Kültür- Eğitim, İZÜ Yayınlar, İstanbul.
- Komisyon (1992). Temel Britannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi, Abdülhamid II maddesi, Hürriyet Ofset, İstanbul.
- Komisyon (1993). Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 1, Abdülhamid II Maddesi, Hürriyet Ofset, İstanbul.
- Küçük, Cevdet (1998). Abdülhamid II, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 1, s 216-224.
- MSB İnşaat Emlak Dairesi Başkanlığı’nın, Yaşayan Tarihi Eserler hakkındaki kitabının İstanbul-Maltepe Hava Savunma Okulu ve Eğt. Mrk. Klığı Barut ve Cepane Deposu ile ilgili bölümleri s. 321–328.